

Remigiusz Pośpiech

"Antyfony Officium Divinum w świetle tonariuszy IX–XIV wieku", Czesław Grajewski, Warszawa 2013 : [recenzja]

Liturgia Sacra. Liturgia - Musica - Ars 19/2(42), 485-486

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Czesław GRAJEWSKI, *Antyfony Officium Divinum w świetle tonariuszy IX–XIV wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2013, 343 s., ISBN 978-83-64181-01-6.

Autor prezentowanej pozycji, ceniony specjalista w zakresie badań chorałowych, podjął ważną problematykę dotyczącą wzajemnych zależności i kontekstów pomiędzy ówczesnym repertuarem liturgiczno-muzycznym a średniowiecznymi traktatami muzycznymi (wybranymi tonariuszami powstałymi w okresie od IX do XIV w.). Praca znacząco uzupełnia stan wiedzy w zakresie szczegółowej znajomości obrazu średniowiecznej kultury muzycznej rozwijanej w środowiskach kościelnych. Podjęta problematyka wpisuje się z jednej strony w nurt dotychczasowych badań autora, dotyczących głównie formuł psalmowych z wykorzystaniem metod analizy statystycznej, z drugiej natomiast istotnie poszerza tę opcję badawczą o zagadnienia związane z tonariuszami, czyli o kolejny, niedostatecznie dotąd poznany, aspekt teorii muzyki średniowiecznej. Potrzeba badań w tym wąskim i specjalistycznym zakresie nie podlega dyskusji, dlatego też podjęcie przez Cz. Grajewskiego tej właśnie tematyki zasługuje na podkreślenie, tym bardziej, że opiniowana praca stanowi pierwszą na gruncie polskim próbę syntezy tego zagadnienia.

Jak czytamy we wstępie do pracy — „celem niniejszego studium jest próba porównania repertuaru antyfonicznego w wyselekcjonowanych dziesięciu tonariuszach europejskich od IX do XIV w. W porównaniu tym zasadniczy akcent położony będzie na dwie kwestie: strukturę melodyczną incipitu antyfony oraz jej korelację z formułą kadencyjną psalmu. (...) Chodzi więc o odpowiedź na pytanie, czy średniowieczni teoretycy opracowywali swe tonariusze na fundamencie jakiejś uprzednio istniejącej, wspólnej teorii, idei, czy też przeciwnie: każdy z nich ustalał własne reguły?” (s. 24–25). Zdaniem autora, „odpowiedzi tej szukać należy na dwóch płaszczyznach: repertuarowej (im więcej wspólnych śpiewów wskazanych jako modelowe, tym bliżej siebie sytuują się poszczególne tonariusze) oraz estetyczno-modalnej (dlaczego pewne typy antyfon łączone są z konkretnym zakończeniem)” (s. 25).

Podstawową zaletą pracy jest jej przejrzysty układ oraz jasny i zrozumiały tok wywodu. Część pierwsza to szeroko ujęta i wyczerpująca prezentacja źródeł (s. 29–191), stanowiących podstawę zawartych w drugim segmencie pracy analiz: statystycznej zawartości tonariuszy (s. 193–198) oraz formuł inicjalnych (s. 198–247). Na szczególne podkreślenie zasługuje szerokie wykorzystanie źródeł, przedstawionych z jednej strony w kontekście szerokiej literatury przedmiotu, z wykorzystaniem, co warto podkreślić, najnowszych pozycji z omawianego zakresu, z drugiej natomiast dopełnionych własnymi kwerendami przeprowadzonymi w archiwach krajowych i zagranicznych. Warto ponadto zauważyć niezwykle wnikliwą, a zarazem krytyczną analizę poszczególnych przekazów źródłowych. W kontekście dalszych badań naukowych należy wreszcie podkreślić niezwykle wartościowe, szczegółowe i rzetelnie sporządzone aneksy: zestawienia kadencji psalmowych (s. 253–257)

oraz zawartości źródeł (s. 259–343). Generalnie praca Cz. Grajewskiego odznacza się interdyscyplinarnym charakterem. Autor wykazuje się wszechstronną wiedzą muzykologiczną i liturgiczną, jak również historyczną, co pozwoliło mu przedstawić poszczególne, nieraz dość skomplikowane, zagadnienia w stosunkowo szerokim kontekście ogólnokulturowym, zarówno w odniesieniu do praktyki liturgiczno-muzycznej, jak i spekulatywnej teorii muzyki, widzianych zawsze w szerokim kontekście tradycji kultury europejskiej.

Remigiusz Pośpiech

Ireneusz PAWLAK, *De musica sacra in Polonia. Questiones selectae*, red. ks. Stanisław Garnczarski, Tarnów: Wydaw. Biblos 2013, t. I, 429 s., t. II, 552 s., ISBN 978-83-7793-193-6 — t. I, ISBN 978-83-7793-194-3 — t. II.

Na treść dwutomowej pozycji składa się wybór przyczynkarskich prac naukowych (86 artykułów) ks. prof. I. Pawlaka, które zostały wydrukowane w różnych pracach zbiorowych i czasopismach naukowych w latach 1966–2013. Prezentowane prace dotyczą przede wszystkim dwóch głównych obszarów badawczych Księdza Profesora, jakimi są: chorał gregoriański w Polsce po Soborze Trydenckim oraz muzyka liturgiczna w Polsce po Soborze Watykańskim II. Po opublikowaniu dwóch monografii poświęconych wymienionym zagadnieniom, autor postanowił przedstawić w zwartym druku wyniki swoich szczegółowych studiów. Tytuł pracy doskonale ujmuje złożoność tematów podjętych przez autora, a całość została podzielona na pięć działów obejmujących dwa tomy. Na wolumin I składają się sekcje: 1. *De cantu gregoriano*, 2. *De pia cantione*, 3. *De musica instrumentali*. W tomie II widnieją tytuły: 4. *De musica liturgia post Vaticanum II reformata*, 5. *Varia*. Struktura ta jest precyzyjna, umożliwia poruszanie się po wielowątkowej zawartości obydwu książek.

W dziale pierwszym (t. I, s. 23–273) znajduje się 21 pozycji. Pięć z nich podkreśla kulturę muzyczną średniowiecznego Gniezna, a dokładnie: konwentu klarysek i kościoła katedralnego. Autor przedstawia stan badań nad rękopisami liturgiczno-muzycznymi klarysek w polskiej literaturze muzykologicznej oraz omawia ich graduał z 1418 r. Następnie uzasadnia, że *Graduale ms. 3* z Włocławka jest zabytkiem należącym ongiś do zasobów katedry gnieźnieńskiej. W kolejnych artykułach przedstawia wykonawców jednogłosowych śpiewów liturgicznych w katedrze od XVI do XIX w. Druga grupa artykułów wskazuje na znaczenie siedemnastowiecznej krakowskiej oficyny Andrzeja Piotrkowczyka i prezentuje wybrane śpiewy graduału piotrkowskiego, m.in. śpiewy *Triduum Sacrum*. Trzecia grupa to recenzje książek zawierających chorał gregoriański, które ukazały się po Soborze Watykańskim II: *Ordo cantus misae* (1972), *Graduale romanum* (1974), *Liber hymnarius* (1983). W grupie czwartej zamieszczono szereg artykułów podejmujących szczegółowe kwestie z dziejów chorału gregoriańskiego, takie jak: śpiewy allelujacyjne o św.